

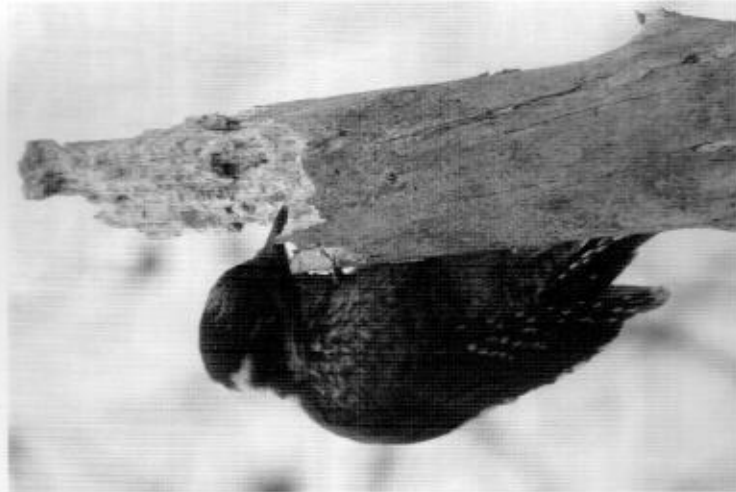
och hade en fin skärmställning på plats i skogen. Arrangemanget avslutades med en guidning i reservatet.

Jan-Ols skogen är huvudsakligen beväxten med blandad barrskog, men där finns också partier med talldominerade hällar, fuktig granskog, alkärr och en svagt välvad mosse. De äldre träden är liksom de många döda ständer och liggande träden av stor betydelse för flera ovanliga mossor, lavar, svampar och insekter. Skogen är viktig för dvärghäxört och knärot men också för tretåig hackspett, rovfåglar och ugglor.

Jan-Ols reservatet omfattar 182 ha. Marken ägdes tidigare av Västerås stift men köptes i samband med bildandet av naturreservatet den 20/11 2002 av Naturvårdsverket. Området kommer att lämnas för fri utveckling.

Jan-Ols skogen är värdefull för den tretåiga hackspetten.

Digitalfoto: Jörgen Lindberg

Sveriges Ornitologiska Förening

Ekhagsvägen 3, 104 05 Stockholm

Tel: 08-612 25 30

Fax: 08-612 25 36

Medlemservice: 0485-56 38 00

Expeditionstider: må, on, to 10-17

Föreningschef: Anders Arnell, Fågelskyddschef: Björn Welander

Tidskrifter:

Vår Fågelvärld (VF) och Ornis Suecica (OS) med 8 resp. 4 nr årligen, vilka erhålls av medlemmar.

Tidskriften fågelvännen: medlemskap 150,- för 4 nr/år.

Medlemsavgifter:

350,- (inkl. Ornis Suecica och VF), 270,- (inkl. VF), Ungdomar <21 år, 150,- resp. 115,-

Familjemedlemmar 50,-

Postgiro 19 94 99 - 5

Bankgiro 311-1994

www.sofnet.org

Skrattmåsen *Larus ridibundus* i Västmanland 2002

Text: Mats Andersson

Som kanske de flesta känner till har skratmmåsen minskat kraftigt i främst södra och mellersta Sverige under de senaste tjugo åren. Även i Västmanland har den minskat. En riksinventering gjordes 1991 och under 2002 inventerades åter skratmmåsen i hela landet. Nedan följer en redovisning från inventeringen 2002 i Västmanland tillsammans med en historik.

Inledning

Skrattmåsen historiska bakgrund i Sverige är något osäker. Troligen saknades den som häckfågel på 1700-talet. Under så gott som hela 1800-talet fanns den uteslutande och sparsamt i Skåne, på Öland och Gotland. De första svenska skratmmåsen härtammade troligen från syöstra Europa och invandringen fortsatte upp i Mellansverige under 1900-talets början. I Täckern och Hornborgasjön noterades de första häckningarna 1894 respektive 1895. Därmed hade skratmmåsen etablerat sig i inlandet och invandringen kunde nu fortsätta upp i landet. De första etthundra åren var invandringen i landet således försiktig, för att under 1900-talet förerats. Under 1900-talet kan tre expansiva skeden urskiljas, nämligen 1900-talets början, tiden kring 1930 och på 1950-talet. Man beräknade det svenska beståndet 1970 till 270 000 par (Fredriksson 1979). Under slutet av 1960-talet och en bit in på 1970-talet hade skratmmåsen troligen sin största utbredning och högsta numerär i landet.

Därefter försvann skratmmåsen från många lokaler och under mitten av 1980-talet hade beståndet halverats till omkring 135 000 par i Sverige. I Skåne, Östergötland, Närke och på Gotland var bestånden under 1990-talets början endast 20-30 % av populationen som den var i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Från och med 1990-talets mitt finns dock tecken på att beståndet håller på att stabilisera sig (Svensson m.fl. 1999).

Tillbakagången är lika oväntad som tråkig. Skratmmåsen var under lång tid ett självklart och trevligt inslag i många sjöar. Dessutom gymnades flera andra fågelarter av skratmmåsens närvaro och de var nästan beroende av skratmmåskolonier för att kunna genomföra en lyckosam häckning. I takt med skratmmåsens tillbakagång har därmed arter som L.ex. skäggdopping, brunand, sothöna och rörhöna också minskat.

Skrattmåsen historik i Västmanland

De antalsuppgifter från Västmanland som återfinns i nedanstående sammanställning har inhämtats främst från Rik Västmanlands arkiv och från de årligen publicerade fågelrapporterna i "Fåglar i Västmanland" som sammanställts av Thomas Pettersson m.fl. Några uppgifter har även erhållits muntligen. Man bör dock ha i minnet att skratmmåsen är ganska svårinventerad och det kan skilja i uppfattning hur många par som häckat på en och samma lokal. I Appendix längst ned förtecknas de kända lokalerna 1992-2002. Tjugofem kända lokaler t.o.m. 1991 finns förtecknat i Andersson (1991).

1890-1930-talet

I slutet av 1890-talet började skratmmåsen uppträda i Mälaren med allt tätare observationer. Första häckning- en rapporterades dock från Hjalstaviken i Uppland 1901 (Fredriksson 1979). Första konstaterade häckningen i Västmanland gjordes num. 1923 vid Ekudden, Fullerö utanför Västerås (Girell 1942). Under 1920-talet började skratmmåsen även uppträda i västra delarna av landskapet t.ex. i Väringen, Frövi (Spöstedt 1947) och i slutet av decenniet sågs de första i Stora Lindessjön, Långre norrut, i Råksvalen, sågs arten omkring 1930 (Andersson 1991).

Etableringen i Västmanland satte fart på allvar, jämsides med övriga landet, under 1930-talet. I Väringen häckade ett mindre antal första gången 1932 (Sjöstedt 1958). Första konstaterade häckningen i Askövikens var 1933 då ett 40-tal bon med ägg hittades i nordöstra delen av viken, vid Kvarnberget (Avelin 1958). I Surahammars kommun upptäcktes första häckningen 1935 i Östersjön (Larsson 2002). I slutet av 1930-talet grundades den stora kolonin i St. Lindessjön. Även till Fläcksjön anlände de första skrattnäsarna i slutet av 1930-talet.

-1970-talet

Skrattnäsen etablerade sig på allvar centralt i Västmanland kring Mälaren. Härifrån skedde efter hand spridningen först norrut och därefter mot öster. I väster skedde etableringen något senare och spridningscentrum var här framförallt den dominerande kolonin vid Niset i St. Lindessjön. Under 1970-talets senare hälft fanns troligen hittills den största skrattnäspopulationen i Västmanland.

Kolonin vid Askövikens växte stadigt och 1942 fanns 300 par. 1948 fanns 1 000 par och perioden 1955-1961 hela 3 000 par. I början på 1960-talet hyste Askövikens en av landets största skrattnäskolonier. Därefter sjönk antalet och under resten av 1960-talet häckade årligen omkring 1 500-2 000 par (Rtk: Västmanlands arkiv). Vid en inventering 1974 räknades åter 3 000 par (Lindell 1975). En upprepad häckningsinventering 1976 resulterade i ett uppskattat antal av 2 300 par (Johansson 1979).

Skrattnäsen har minskat kraftigt i landskapet.

Digitalfoto: Jörgen Lindberg

Under 1970-talet fanns rapporter från Mälaren om häckning på minst tjugo lokaler, flertalet i Västerås kommun. Uppskattningsvis häckade årligen ca 4 000 par i västmanlanddelen av Mälaren, under första halvan av 1970-talet. Förutom Askövikens fanns t.ex. Flökan-Ångsö, Barkarövikens, Stavsholmsvikens, Framnäs och Hässlöundet som varken något år hyste 100-200 par skrattnäsar.

I sydvästra delen av landskapet, i Arboga kommun dominerade Frösshammarsviken i Hjälmaren under 1970-talet och ca 500-700 par häckade 1975.

Samtidigt med Askövikens kraftiga ökning av antalet par under 1950-talet skedde en spridning dels till öar i övriga Mälaren och dels norrut efter Kolbäckens med flera kolonier i trakten av Surahammars. I Västersjön fanns ca 200 par och i Östersjön ca 500 par i mitten av 1950-talet (Wedérus 1958, Fredriksson 1979). Under 1960-talet fanns flera kolonier i Surahammars kommun med över 100 häckande par näsar. Dominerande var Västersjön, Östersjön, Norrsjön, Niäcksjön och Skärpan i L. Nadden som tillsammans hyste ca 700 par. En omfördelning av häckningarna tycks ha skett under 1970-talet. De stora kolonierna vid Östersjön och Norrsjön upplörde och kolonierna vid Djupen och Skärpan ökade i stället och hyste ca 600 par i slutet av decenniet (Larsson 2002).

I de näringsfattigare delarna av landskapet norr om Surahammars kommun fanns färre kolonier som låg glesare och av betydligt mindre omfattning. I Fagersta kommun fanns Brandbovikens i St. Aspen med ca 100 par 1974 och i Skinnskattebergs kommun dominerade Spöden med omkring 300 par i mitten på 1970-talet. Intressant är att första kända häckningen i Skinnskattebergs kommun var redan 1953 med sju par vid Baggebron, Storsjön.

I nordöstra Västmanland dominerade under 1960-1970-talen våtmarkskomplexet Svartaområdet i Sala kommun. I mitten på 1970-talet fanns i Fläcksjön, Gussjön och Gorgen tillsammans ca 500 par. I slutet av decenniet minskade dock antalet par ganska drastiskt till omkring en tredjedel.

I västra Västmanland var skrattnäsen under 1950- och 1960-talen i stort sett koncentrerad till St. Lindessjön med omnejd i Lindesbergs kommun. I övriga bergslogsområdet var den fåtalig med glesa och små bestånd.

Kolonin vid Niset, St. Lindessjön växte stadigt under perioden och i början på 1970-talet fanns ca 1 500 par. Fram till slutet av 1970-talet pendlade antalet mellan 1 000 och 1 200 par. Från kolonin vid St. Lindessjön skedde troligen en spridning redan under 1950-talet och kolonier med ca 50-talet par näsar fanns redan då i närbelägna Hultasjön och Björkasjön. Under 1960-1970-talen hade en ytterligare vidare spridning skett och större kolonier fanns t.ex. vid Hökasjön, Bohrsån-Vedeväg, Köttsjön och Österhammarsjön (Andersson 1991).

1980-1990-talen-2001

Under perioden 1980-1990-talet skedde en dramatisk nedgång i antalet skrattnäshäckningar i landskapet. Nedgången blev tydlig framförallt från mitten av 1980-talet och verifierades i samband med landskapsinventeringen 1991 (Andersson 1991). Under perioden försvann ett stort antal lokaler helt eller delvis. Emellertid etablerades en del nya kolonier om än i mindre storlek. En observation var att näsarna ändrade sina vanor till andra typer av häckningsplatser, som t.ex. att förlägga bon på öar och industritak, eller i rena barrskogstjärnar eller anlagda viltvatten. Generellt kan sägas att det blev färre par på fler lokaler. De stora koloniernas tid tycktes vara förbi. Kolonier kunde uppstå och försvinna inom korta intervall.

I nordöstra Västmanland i främst Sala kommun skedde inga större förändringar i antalet par, även om viss omfördelning tycks ha skett. Vid Fläcksjön häckade fortfarande 1991 hela 355 par, däremot under de sista åren på 1990-talet minskade antalet snabbt och 2001 fanns endast 20 par kvar. Under perioden tillkom på 1980-talet Rörbosjön men även den lokalen minskade, från 150 par 1992 till endast 26 par 1997. I mitten på 1990-talet fanns fortfarande i Storsjön, Möklinta ca 75 par och lika många i Storsjön. I Storsjön häckade år 2000 ca 100 par och var då största lokalen i Sala kommun. Under hela perioden (förutom 1991) häckade i Sala kommun i genomsnitt ca 130 par årligen.

I centrala delarna av landskapet började man se en minskning av antalet häckande par under slutet av 1970-talet. Framförallt i Mälaren skedde en dramatisk tillbakagång under 1980-talet och den stora kolonin vid Askövikens uppbörde helt efter 1990. I slutet av 1980-talet var flera lokaler tomma eller så hade antalet par reducerats kraftigt. Borta var t.ex. Billingen i Hallstahammar och Håslövsundet, Framnäs och Flokan hade tappat merparten av sina skrottmåsar. I samband med inventeringen 1991 fanns sex häckningslokaler i Mellaren med tillsammans 721 par. En tydlig förskjutning hade då skett till västra delarna av sjön och Barkarövikens stod för merparten med sina 620 par. En minskning i Mälaren med 80 % hade således skett från början av 1970-talet, då ca 4 000 par fanns, till början av 1990-talet.

Återstoden av 1990-talet häckade i genomsnitt ca 1 000 par per år vid Mellaren. Häckningarna skedde vid ett fåtal lokaler och Barkarövikens dominerade med ca 500 par årligen. Vid hamnen i Köping häckade ca 200 par årligen och resterande par fanns i Västerås kommun. Under mitten av 1990-talet återkom glädjande nog skrottmåsen som häckfågel vid klassiska Askövikens och 1997 rapporteras om 700 par. Detta var dock tillfälligt tyckte det eftersom 2001 rapporterades endast 13 par. En ny lokal var Mellansundet som från 1999 hyste drygt 100 par. I genomsnitt rapporterades under perioden årligen från Mellaren ca 220 par från 1-5 lokaler.

I Surahammars kommun fanns under 1980- och 1990-talen några av de största skrottmåskolonier i Västmanland. Det skedde emellertid en del drastiska förändringar i kommunen med kolonier som försvann och nya som tillkom. Vid Skärpan i L. Naddlen fanns mer än 500 par åren 1980 till 1988 för att 1990 vara helt utgången. Turkiesjön anlades som viltvatten 1989 och redan 1991 fanns 460 häckande par. Under 1990-talet hade de tidigare kända stora kolonierna försvunnit och istället dominerade de tre lokalerna Turkiesjön, Djupen och Sägendammen. Tillfälliga lokaler var t.ex. Gniien och Nicksjön. In på 2000-talet var det således i princip tre lokaler som hyste skrottmåspopulationen. I och med att Turkiesjön var torrlagd 2001 sjönk antalet häckningar drastiskt till drygt 300 par. En nyetablering skedde dock 2001 med 40 par i skogslokalen Toftmossen (Larsson 2002). I genomsnitt häckade ca 900 par årligen under perioden i Surahammars kommun.

I de norra delarna dominerade under 1980-talet fortfarande Brandboviken i Fagersta med ca 100-talet par, däremot 1991 häckade endast 12 par. Efter 1996 saknas rapporter om häckande skrottmåsar i Fagersta kommun. I Norbergs kommun häckade skrottmåsen vid Östamossa sligdammen med mellan 50 och 200 par under 1980-talet fram till 1987 då den försvann, den rapporteras dock åter som häckande 1993 och 1998. Vid Noren har den häckat årligen mellan 1987 och 1999. I samband med inventeringen 1991 fanns 248 par. Efter 1999 finns inga rapporter om häckningar från Norbergs kommun. Samma uppträdande kan noteras från Skinnskattebergs kommun där sista året för rapporterad häckning var 1997, då ett par häckade vid Dagarn. Vid Dagarn fanns 1991 minst 100 par. Vid Godkärra-Dammnsjön häckade 80 par 1980 och efter 1996 då häckningen avbröts finns inga rapporter. Den relativt stora kolonin vid Spaden upphörde 1991.

I Arboga kommun försvann ovannämnda Frösshammarsviken under tidigt 1980-tal. I stället fanns några år en koloni vid Finsdrevviken (1982 häckade 250 par och 1996 131 par). Under 1999 rapporteras om häckning från Sjölundamäden med ca 30 par och 2001 med 115 par.

I västra Västmanland kunde en tydlig minskning av antalet häckande par observeras i Lindesbergs kommun under perioden. Här minskade den från ca tjugo lokaler under första halvan av 1980-talet till tre lokaler 1991. Kolonin vid Niset, Stora Lindessjön dominerade klart med 920 par 1991 och var därmed den största i Västmanland och en av de större i Mellansverige (Andersson 1991). Under 1995 började skrottmåsen häcka på öar i sjön Väringen, vilket inte hade skett sedan 1940-talet. Under 1996 kraschade i princip kolonin i St. Lindessjön och 1997 var första året som ingen häckning överhuvudtaget förekom vid Niset i Stora Lindessjön. I och med detta var en nästan 70-årig epok med häckande skrottmåsar vid den klassiska skrottmåskolonin till ända. Det verkade dock som vissa av mäsarna vid Niset hade flyttat på sig under slutet av 1990-talet till framförallt Vedeväg och Norra Brunnnsjön. Under 1998 återkom dock mäsarna till Stora Lindessjön och Niset och ungefär 80 bon kunde räknas. En uppskattning av det totala antalet par som fanns i Lindesbergs kommun i slutet av 1990-talet och fram till 2001 var mindre än 600 par fördelade på 6-8 lokaler (Andersson 2001).

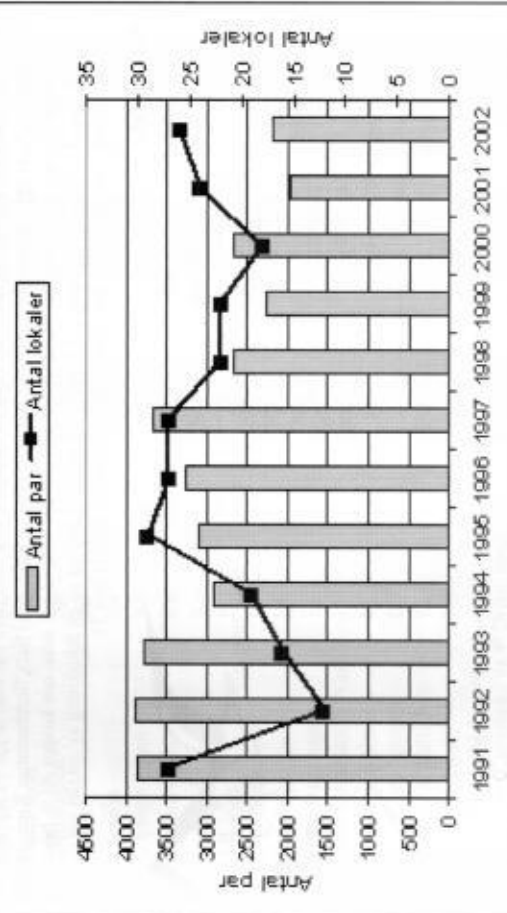
I Hällefors kommun fanns rapporter om häckningar vid sex lokaler. Under hela perioden har den häckat på den lilla ön Musen i Torrväpen med som mest 50 par 1992. Även vid Klokarbäcken och i Grythyttvikens var den nästan årlig häckfågel. I genomsnitt under perioden har drygt 100 par häckat årligen på 4-5 lokaler i Hällefors kommun.

I Ljusnarsbergs kommun fanns endast en känd häckningslokal, Björken vid Ställdalen. Här fanns en koloni som pendlade mellan 100-200 par under perioden fram till och med 1996. Därefter finns inga rapporter om häckningar.

Resultat från skrottmåsinventeringen 1991

Inventeringen 1991 genomfördes i form av flyginventering av de då kända skrottmåskolonier i Västmanland. Med ledning av fotograferna bestämdes antalet par. Antalet individer räknades och dividerades med 1,30. Då ansågs att det förflorandets troligen var en underskattning än tvärtom. Värdet vid skattningen hade tidigare konstaterats vid några mycket väl undersökta kolonier. Sammanlagt fotograferades 40 tidigare kända lokaler med häckning under 1980-talet. Senare tillkom fem lokaler där häckning upptäcktes. Av de sammanlagt 45 lokalerna häckade skrottmåsen på 27 stycken. Det totala antalet par var 3872. Den största lokalen var St. Lindessjön med 920 par. Därefter följde Barkarövikens (620 par), Turkiesjön (460 par), Fläcksjön (355 par), Noren (248 par), Björken (195 par), Skultnäsåsen (170 par), Djupen (110 par) och Klokarbäcken (110 par). Dessa lokaler var de som innehöll mer än 100 par och stod för 82 % av samtliga par. Med ledning av resultatet uppskattades antalet par i Västmanland till 4 000-4 500 par 1991 (Andersson 1991).

Skrottmåsen i Västmanland. Antalet par och lokaler 1991-2002

Figur 1. Antalet par och lokaler i Västmanland under perioden 1991-2002.

Resultat från skattmåsinventeringen 2002

Metod och resultat

Skattmåsen var under 2002 riksinventeringsart i Sveriges Ornitologiska Förening (SOF) regi. Ett särskilt uppdrag fanns i "Fåglar i Västmanland" nr 1: 2002. Inventeringen utfördes med utgångspunkt från framförallt redan tidigare kända lokaler. Tidpunkten var förlagd till häckningstiden (början av maj till en bit in i juli). Syftet var att försöka uppskatta och rapportera antalet häckande par. Eftersom det kan vara svårt att räkna antalet häckande par via räkning av ruvande fåglar kunde man även räkna antalet vuxna individer i samband med ett uppflog eller liknande. Dessutom var en värdefull uppgift att räkna eventuella ungar.

Resultatet från de olika kommunerna har hämtats dels från rapporteringssystemet "Svalan" (Internetadress: <http://svalan.environ.se>), samt från redan publicerade resultat (Andersson 2002, Larsson 2002).

Resultatet blev 2199 par på 26 lokaler (Tabell 1). Den största kolonin denna gång var Köpings hamn med 400 par. Därefter följande lokaler med 100 par eller fler: Barkarövik (300 par), Norra Brunnsjön (250 par), Skarpan (185 par), Djupen (110 par), Toftmossen (105 par), Mellansundet (100 par), Stora Lindessjön (100 par) och Väringen, Valfisken (100 par). Dessa stod för 75 % av samtliga par.

Utbredningen var 2002 enligt följande: I nordöstra delen fanns ca 90 par i två tidigare kända lokaler i Sala kommun. I anslutning till Mälaren fanns drygt 1 100 par vid sex lokaler. I området norr om Mälaren, i Surahammars kommun, fanns ca 320 par vid fem lokaler. I den västra delen av landskapet fanns ca 555 par, i Lindesbergs kommun vid åtta lokaler och i Hällefors kommun fanns 125 par vid fem lokaler. Halften av skattmåsar fanns alltså i eller i anslutning till Mälaren, en tredjedel i västra landskapet och en femtedel i Surahammars och Sala. Flera kommuner stod utan skattmåshäckningar. Dessvärre tycks ungrproduktionen under 2002 varit mycket låg. Vid flera av lokalerna är det tveksamt om några ungar överhuvudtaget har kläckts fram.

En jämförelse med 1991 års inventering visar på en minskning med 1673 par eller drygt 40 %. De flesta kommunerna har tappat skattmåshäckningar, tydligast syns minskningen i Sala, Surahammars, Kungsör och Lindesberg. I och i anslutning till Mälaren har den faktiskt ökat något, även om knappt 40 % består av tåkäckande skattmåsar vid hamnen i Köping. Generellt kan man se en minskning av antalet par och en ökning av antalet lokaler under perioden 1991 till och med 2002 (Figur 1).

Biotopval

Biotopval 2002	Antal biotop	Antal par
Eutrof	11	802
Ö eller skär	6	452
Industriområde	1	400
Dystrof	3	380
Oligotrof	3	100
Rinnande vatten	2	65
Summa:	26	2199

I tabellen ovan anges biotopvalet under 2002. Eutrofa, näringsrika vatten, dominerar både till antal och med häckande par. Eutrofa (E) miljöer utgör 37 % av de häckande paren och 42 % av lokalerna. Detta kan jämföras med ca 50 % av paren och 26 % av de eutrofa lokalerna 1991. För bon placerade på öar eller skär (Ö) var fördelningen 2002 lika, ca 20 % av paren och 20 % av lokalerna. I 1991 års inventering var fördelningen även ca 20 % av lokalerna på öar men endast ca 3 % av paren. Häckning i industriområde (I) stod i 2002 års

inventering för knappt 20 % av paren och endast på en lokal. Någon sådan häckningslokal fanns inte 1991. Dystrofa (D), näringsfattiga brunfärgade skogstjärnar, fördelade sig på drygt 17 % av paren och 12 % av lokalerna 2002. Från 1991 var fördelningen mindre än 1 % av paren på ca 7 % av lokalerna för den dystrofa miljön. För den oligotrofa, näringsfattiga klarvattensjön, (O) var 2002 fördelningen knappt 5 % av paren och knappt 12 % av lokalerna. Den oligotrofa miljön har därmed tappat då 1991 var 42 % av paren på 37 % av lokalerna i denna biotop. Slutligen i rinnande vatten (A) häckade 2002 knappt 3 % av paren och stod för knappt 8 % av lokalerna, vilket är i princip samma fördelning som 1991.

Sammanfattningsvis kan konstateras att på eutrofa lokaler häckade färre antal par 2002 jämfört med 1991. De stora slätsjölokalerna är borta och de kvarvarande kolonierna är av betydligt mindre omfattning. Antalet par som häckar på öar har däremot ökat kraftigt, liksom industrihäckningar. Att häcka på tak till förråd och liknande inom industriområden är ju mycket skyddat läge för predatorer som t.ex. mink. Även antalet par som häckar i den skyddade dystrofa miljön, med sanka stränder och därmed svåråtkomliga bon, har ökat kraftigt sedan 1991. En slutsats skulle kunna vara att skattmåsen numera föredrar att häcka på öar, dystrofa lokaler och industriområden som uppfattas som säkrare ur predatorsynpunkt. Häckningsframgången tycks i alla fall varit mycket god för flertalet av paren på taket i Köpings hamn (Eklöv 1995).

Tabell 1. Resultat från skattmåsinventeringen i Västmanland 2002.

E = eutrof, O = oligotrof, D = dystrof, Å = rinnande vatten, Ö = ö eller skär, I = Industriområde.

Nr Lokal	Kommun	Biotop	Antal par	Anm.
1 Fläcksjön	Sa	E	30	
2 Rörbojsjön	Sa	O	60	
3 Askövik	Vä	E	75	
4 Mellansundet	Vä	Ö	100	uppskattat antal
5 Skarpan	Vä	Ö	185	
6 Djupen	Su	E	110	21 ungar 29/6
7 Turkesjön	Su	E	60	Viltvatten, 7 ungar 29/6
8 Toftmossen	Su	D	105	5 flygga ungar 27/6
9 Onien	Su	E	19	övergavs
10 Vägsjön	Su	Ö	25	inga ungar sågs
11 Köpings hamn	Kö	I	400	Bona placerade på tak
12 Barkarövik	Ku	E	300	
13 Kungsudden	Ku	E	50	
14 Hökasjön	Li	D	25	
15 Lilla Lindessjön	Li	E	25	inga ungar sågs
16 Morskogsjön	Li	E	3	
17 Norra Brunnsjön	Li	D	250	"mängder med ungar" 17/6
18 Stora Lindessjön, Näset	Li	E	100	inga ungar sågs
19 Vedeväg, Bohrsån	Li	Å	50	inga ungar sågs
20 Väringen, Sotaren	Li	Ö	2	
21 Väringen, Valfisken	Li	Ö	100	
22 Grythyttvik	Hä	E	30	
23 Kloockäcken	Hä	Å	15	
24 Musen, Torrvärpen	Hä	Ö	40	
25 Norr-Ålgen	Hä	O	30	
26 Stora Högsjön	Hä	O	10	
Summa:			2199	

Resultat från skattmåsinventeringen 2002

Metod och resultat

Skattmåsen var under 2002 riksinventeringsart i Sveriges Ornitologiska Förening (SOF) regi. Ett särskilt uppdrag fanns i "Fåglar i Västmanland" nr 1: 2002. Inventeringen utfördes med utgångspunkt från framförallt redan tidigare kända lokaler. Tidpunkten var förlagd till häckningstiden (början av maj till en bit in i juli). Syftet var att försöka uppskatta och rapportera antalet häckande par. Eftersom det kan vara svårt att räkna antalet häckande par via räkning av ruvande fåglar kunde man även räkna antalet vuxna individer i samband med ett uppflog eller liknande. Dessutom var en värdefull uppgift att räkna eventuella ungar.

Resultatet från de olika kommunerna har hämtats dels från rapporteringssystemet "Svalan" (Internetadress: <http://svalan.environ.se>), samt från redan publicerade resultat (Andersson 2002, Larsson 2002).

Resultatet blev 2199 par på 26 lokaler (Tabell 1). Den största kolonin denna gång var Köpings hamn med 400 par. Därefter följande lokaler med 100 par eller fler: Barkarövik (300 par), Norra Brunnsjön (250 par), Skarpan (185 par), Djupen (110 par), Toftmossen (105 par), Mellansundet (100 par), Stora Lindessjön (100 par) och Väringen, Valfisken (100 par). Dessa stod för 75 % av samtliga par.

Utbredningen var 2002 enligt följande: I nordöstra delen fanns ca 90 par i två tidigare kända lokaler i Sala kommun. I anslutning till Mälaren fanns drygt 1 100 par vid sex lokaler. I området norr om Mälaren, i Surahammars kommun, fanns ca 320 par vid fem lokaler. I den västra delen av landskapet fanns ca 555 par, i Lindesbergs kommun vid åtta lokaler och i Hällefors kommun fanns 125 par vid fem lokaler. Halften av skattmåsar fanns alltså i eller i anslutning till Mälaren, en tredjedel i västra landskapet och en femtedel i Surahammars och Sala. Flera kommuner stod utan skattmåshäckningar. Dessvärre tycks ungrproduktionen under 2002 varit mycket låg. Vid flera av lokalerna är det tveksamt om några ungar överhuvudtaget har kläckts fram.

En jämförelse med 1991 års inventering visar på en minskning med 1673 par eller drygt 40 %. De flesta kommunerna har tappat skattmåshäckningar, tydligast syns minskningen i Sala, Surahammars, Kungsör och Lindesberg. I och i anslutning till Mälaren har den faktiskt ökat något, även om knappt 40 % består av tåkäckande skattmåsar vid hamnen i Köping. Generellt kan man se en minskning av antalet par och en ökning av antalet lokaler under perioden 1991 till och med 2002 (Figur 1).

Biotopval

Biotopval 2002	Antal biotop	Antal par
Eutrof	11	802
Ö eller skär	6	452
Industriområde	1	400
Dystrof	3	380
Oligotrof	3	100
Rinnande vatten	2	65
Summa:	26	2199

I tabellen ovan anges biotopvalet under 2002. Eutrofa, näringsrika vatten, dominerar både till antal och med häckande par. Eutrofa (E) miljöer utgör 37 % av de häckande paren och 42 % av lokalerna. Detta kan jämföras med ca 50 % av paren och 26 % av de eutrofa lokalerna 1991. För bon placerade på öar eller skär (Ö) var fördelningen 2002 lika, ca 20 % av paren och 20 % av lokalerna. I 1991 års inventering var fördelningen även ca 20 % av lokalerna på öar men endast ca 3 % av paren. Häckning i industriområde (I) stod i 2002 års

Vad beror då minskningen på?

Flera teorier om orsakerna till minskningen i landet har presenterats under senare år. En återkommande orsaksteori till minskningen är förändringar inom jordbruket och därmed sämre tillgång på föda. Skattmåsen hämtar det mesta av sin föda ur marken och den består av diverse smådjur. Den absolut viktigaste födan tycks emellertid vara daggräsk. Problemet för skattmåsen är att tillgången på marklevande organismer minskar i takt med ett torrare landskap. Annan tänkbar orsak är försämrade häckningslokaler (lokaler som växer igen eller på annat sätt försämrats). Ökad predation och främst från mink anges även. Det finns flera exempel där minken bitit ihjäl flertalet ungar i kolonier. Predation från minkar kan vara en orsak till att kolonier flyttat upp på t.ex. industriell (jämför hamnen i Köping!). Nedläggning av öppna soptippar eller den effektiva överträckningen av sopor som sker vid våra soptippar (detta har bl.a. skett i anslutning till den tidigare stora kolonin vid St. Lindessjön). Övriga orsaker har diskuterats t.ex. sjukdomar, försämrade övervintringsbetingelser eller en kombination av ovanstående (Källander 1996). Skattmåsen tycks dessutom mycket känslig för tvära väderomslag, antingen med regn och kyla eller mycket varma perioder. Stora mängder regn kan t.ex. medföra att vattennivåer plötsligt höjs och bon hamnar under vattnet. Snabba temperaturväxlingar med grader nära noll är inte helt ovanliga under häckningstiden, då verkar ungarna få det svårt att klara sig.

Litteratur

- Andersson, M. 1991. Skattmåsen *Larus Ridibundus* i Västmanland. *Fåglari i Västmanland* 22: 61-74.
- Andersson, M. 2001. Skattmåsen inventeras 2002. *Pandion* 17: 67-71.
- Andersson, M. 2002. Inventering av skattmåsar 2002. *Pandion* 18: 62-64.
- Avella, H. 1958. Askövikens I. Wallöden, B. & Curry-Lindahl, K. (red.). *Natur i Västmanland*. Svensk Natur, Stockholm.
- Eklöv, A. 1995. Skattmåskolonier på industritak. *Fåglari i Västmanland* 26: 51.
- Fredriksson, S. 1979. Skattmåsen i Sverige. *Vår Fågelvärld* 38: 173-200.
- Johansson, L. 1979. Häckfågelfaunan vid Askövikens. *Länsskytelsen i Västmanlands län informerar*, nr 15.
- Källander, B.H. 1942. Askövikens - en fågelrik Mållarvik. *Vår Fågelvärld* 1: 59-62.
- Källander, H. 1996. Skattmåsens *Larus Ridibundus* populationsutveckling i Sverige under de senaste 25 åren. *Ornis Svecica* 6: 5-16, 1996.
- Larsson, S. 2002. Skattmåsen i Surahammars kommun. *Naturklubbsnytt* 14: 6-10.
- Lindell, L. 1975. Fågelfaunan vid Askövikens. *Länsskytelsen i Västmanlands län informerar*, nr 3.
- Sjöstedt, E. 1947. Våringsbygden. E. Rosenberg, E. & Curry-Lindahl, K. (red.). *Natur i Närke*. Svensk Natur, Stockholm.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld*, supplement 31. Stockholm.

Mats Andersson
Hagabergsliden 4
711 31 Lindesberg

PREABE

Box 877
721 23 Västerås
Tel 021 - 15 49 50
Fax 021 - 18 52 88

Appendix. Kända skattmåskolonier i Västmanland, 1992-2002.

(p = par, ? = uppskattat antal eller okänt antal).

Sala

Fläcksjön 1996: 298p (3 kol), 1997: 174p (3 kol), 1998: 114p (2 kol), 1999: 58p (2 kol, 1 överges), 2001: 20p, 2002: 30p
1997: 14p.
Gussjön 1999: 40p.
Hällby 1992: 150p, 1993: 50p, 1995: 10p, 1997: 26p, 2002: 60p
Rorbosjön 1995: 40p, 1997: 75p.
Stensjön 1995: 75p, 2000: 100p.
Storjusen 1995: 75p.
Storsjön 1999: 2p.
Storängen

Västerås

Askövikens 1995: 71p, 1996: 300p, 1997: 500p, 1998: 262p, 1999: 338p, 2000: 3p, 2001: 13p, 2002: 75p
1996: 2p.
Borstien 1993: 20p(?), 1994: 85p(?), 1995: 300p.
Gränäsjön 1996: 10p.
Hällsjön 1997: 14p(?).
L. Käringgrundet 1999: 110p, 2001: 138p, 2002: 100p(?)
Mellansundet 1996: 8p, 1997: 16p(?).
Norsskär 2002: 185p
Skarpan 1996: 2p, 1997: 13p, 1998: 3p
Tallgås

Surahammars

Djupen 1992: 900p, 1993: 500p, 1994: 250p, 1995: 220p.
1996: 4p (avbryts), 1997: 110p, 1998: 200p, 1999: 200p
2000: 160p, 2001: 110p, 2002: 110p
1999: 1p, 2000: 4p, 2001: 2p.
Felingen 1994: 7p, 1995: 94p, 1996: 3p, 2001: 4p, 2002: 19p
Grieten 2001: 6p.
Lisjö ångar 1996: 300p
Lönnsrosjön 1993: 2p, 1994: 36p, 1995: 200p
Nicksjön 1996: 744p, 1997: 140p, 1998: 210p, 1999: 300p
Sägendammen 2001: 150p, 2000: 420p.
1995: 8p.
Sörsjön 2001: 30p, 2002: 105p
Toftmossen 1992: 850p, 1994: 700p, 1997: 330p, 1998: 430p.
Turksiesjön 1999: 330p, 2000: 600p, 2002: 60p
2002: 25p
Vägsjön 1996: 3p
Västura

Köping

Hamnen 1992: 1p, 1993: 50p, 1994: 100p, 1995: 200p
1996: 415p, 1997: 300p, 1998: 200p, 2000: 140p.
2001: 400p, 2002: 400p
1993: 37p
1993: 15p

Limnån

Rågsäcken

Kungsör

Barkarövikén

1992: 620p, 1993: >500p, 1994: 600p, 1995: 500p
1996: 500p, 1997: 769p, 1998: 500p, 2000: 692p,
2001: 462p, 2002: 300p
2002: 50p

Kungsudden

Norberg

Noren

1992: 200p, 1993: 35+39p, 1995: 156p (avbryts),
1996: 43p, 1997: 50p, 1998: 92p, 1999: 80p,
1993: 17p, 1998: 37p,

Östamossa sligdlamm

Fagersta

Brandboviken, St Aspen

Mårsjön

1993: 40p, 1994: 50-60p, 1995: 40p, 1996: 35p,
1995: 2p,

Skinnskatteberg

Godkärra-Dummsjön

Dugarn

1993: 48p, 1994: 10-15p, 1996: ?p (avbryts),
1997: 1p,

Arboga

Findriviken

Sjölundamäden

1996: 131p
1999: 30p, 2001: 115p,

Lindesberg

Dummsjön, Stråssa

Hökasjön

Lilla Lindessjön

Morskogasjön

Norra Brunnsjön

Räsvalen, norra delen

Stora Lindessjön

1994: ?p, 1995: 20-30, 1996: 20p
1996: 10p (avbryts), 2002: 25p
2000: 25p, 2001: 25p, 2002: 25p
1994: 5p, 1996: 5p (avbryts),
2000: 1-3p, 2001: ?p, 2002: 3p
1994: 1p, 1996: 75-100p påbörjade
1997: 300p, 2002: 250p
1996: ca 20p (avbryts)
1992: 1000p, 1993: ca 900p, 1994: ca 700p,
1995: ca 600p, 1996: ca 30-40p (avbryts)
1997: 0 p, 1998: 80p, 1999: 200p,
2000: 100p (150 ungar 2.7), 2001: 40p, 2002: 100p
1995: 1-2p, 1996: 3p (avbryts), 1997: 5p,
1998: 60p (inga ungar sågs)
1995: 5p, 1996: 3p
1994: 50p, 1995: ca 100p,
1996: 150p, 1997: 300p, 1998: 250p,
1999: 200p, 2000: ca 200p, 2001: 100-150p, 2002: 50p
1995: ca 15p

Sorbynsjön

Sörsjön

Vedeväg, Böhrsån

Vängsjön

Väringen, Gröna skär

Väringen, Lämsmansholm

Väringen, Sotaren

Väringen, Valfisken

1995: 3p, 1996: 1p, 1998: 1p, 1999: >5p,
2000: ?p (140 ex 15.5), 2002: 2p
1996: 12p, 1998: 3p, 1999: 34p,
2000: ?p (30 ex inkl juv 4.7), 2001: 14p, 2002: 100p

Väringen, Ullersättersviken
Österhammarsjön

1998 1p, 1999: 1p (1 unge), 2000: 1p, 2001: 1p
1995: 10p, 1996: 0p

Nora

Abvlängen

2000: 1p

Hällefors

Flaxen

Grythyttviken

1992: 20p, 1994: 4p, 1995: 5p, 1998: 2p,
1992: 10p, 1994: 60p, 1995: 112p (avbröts), 1997: 30p
1998: 20p, 1999: 30p, 2000: 25p, 2001: 40p, 2002: 30p
1992: 80p, 1994: 2p, 1995: 80p, 1997: 20p, 1998: 0p,
1999: 25p, 2000: 15p, 2001: 25p, 2002: 15p

Musen, Torrvärpen

Norr-Ålgen, Sikfors

Stora Högsjön

1992: 50p, 1994: 10p, 1995: 10p, 1997: 15p, 1998: 20p,
1999: 45p, 2000: 75p, 2001: 50p, 2002: 40p
1998: 25p, 1999: 35p, 2000: 30p, 2001: 25p, 2002: 30p
2001: 6p, 2002: 10p

Ljusnarsberg

Björken

1993: 150p, 1994: 225p, 1995: 152p, 1996: ?p ("koloni"),

Din kikarspecialist i MÄLARDALEN

ZENITH
KIKARE

m.m. m.m.

STORGATAN 5 ÖREBRO TEL 019-14 30 40 FAX 019-10 88 28 www.a-foto.se